

Olesiak, Justyna: The Hungarian architect and the Polish villagers (A magyar építész és a lengyel falusiak)

Citation: Metszet, Vol 13, No 5 (2022), pp 30-33, <https://doi.org/10.33268/Met.2022.5.3>

Received: 16 January 2022

Accepted: 07 September 2022

Published: 14 October 2022

NEOBARoque CHURCH, MYSTKÓW, POLAND, 1902; ARCHITECT: KOVÁTS EDGÁR

The church building can be described as neo baroque with a historicizing facade formally referring to the early Roman Baroque, for example the Diocletian "therma" windows. On the other hand, the cross-gable dates to the 18th century like St. Anthony's Church in Lviv (Lember) from the 19th century. All in all, the building shows the stylistic features of Kováts' unique work as outlined in his theoretical manifestos as "the basic principles of modern architecture". Even now, surveys have revealed that after more than 100 years this building is in good condition, which stands as a testament to the villagers who built it.

01

A MAGYAR ÉPÍTÉSZ ÉS A LENGYEL FALUSIAK

NEOBAROKK TEMPLOM | MYSTKÓW, LENGYELORSZÁG, 1902

ÉPÍTÉSZ | ARCHITECT
Kováts Edgár

FOTÓ | PHOTO
K. Ogórek, J. Olesiak

SZERZŐ | AUTHOR
Olesiak, Justyna

02

03

01 Légi fotó délről
02 Kováts Edgár
03 Légi fotóentről

—Mystków 10 km-re délkeletre található Nowy Sącztól (Újszandec, Krakkótól délnyugatra). Ebben a kis faluban áll a mai napig a Kováts Edgár tervei alapján emelt Szent Fülöp és Ifjabb Szent Jakab apostolok templom. Jelen tanulmány tárgya a műemlék épület építészeti felmérése és jelenlegi állapotának ismertetése, különös tekintettel a történelmi értékű elemekre.

A FELMÉRÉS MÓDSZEREI, ELJÁRÁSAI

—A plébános a templom felújítását tervezte, ezért a tervezési munkák és a helyreállítási program megvalósítására részletes felmérést rendelt meg. A szerző a felmérést végző csapat tagja. Az épület homlokzatának mérése FARO Focus 3D Sensor lézerszkennelrel történt. A modern 3D-s lézerszkennelési technológia alkalmazásának köszönhetően a homlokzat tagozatai, valamint az épület – a talajszintről megközelíthetetlen – bonyolult építészeti részletei is pontosan feltérképezhetők voltak. A drónra helyezett kamerával nehezen hozzáférhető helyeken, illetve normál körülmények között nehezen hozzáférhető perspektívákból készítették fényképes dokumentációt. A szerző forrásanyagokat, eredeti dokumentumokat, valamint az épület tervezőjére vonatkozó információkat is keresett. [1] Emellett összeállította a Kováts Edgár munkásságáról elérhető irodalmat.

AZ ÉPÜLET ELRENDEZÉSÉNEK ÉS KÖRNYEZETÉNEK ÁBRÁZOLÁSA

—A mystkóvi plébániatemplom szabadon álló épület a falu központjában, egy dombon, a Nowy Sącz (Újszandec) felé vezető főút mellett. Az egyhajós templom latin kereszt alaprajzú, félköríves záródású szentélyvel. A szentély oldalaihoz egy sekrestye és egy oldalkápolna alacsonyabb tömbje kapcsolódik. A hajó elejéhez négyzet alakú torony csatlakozik. A templom testét meredek nyeregtető fedi, körülbelül 45 fokos lejtéssel. A torony csúcsban végződik. A templomhajó és a kereszthajó csatlakozása fölött egy kis huszártorony

ül, lanternával. A magastetőt és a torony sisakját rézlemez fedés borítja. A templom körül a kőmenetek számára kőburkolatú körüljárót alakítottak ki. A telket több pompás, hosszú életű lombos fasor szegélyezi.

TANULMÁNYOK ÉS FELMÉRÉS / A KUTATÁS ÁLLÁSA

—Sajnos a templom eredeti tervrajza nem maradt meg. Az épület bekerült a műemléki nyilvántartásba, és az 1970-es években felületes felmérés is készült. A mystkóvi templomot Kováts műveiről szóló bővebb tanulmányok említik. [2][3] A közelmúltban egy rövid cikk is megjelent kortárs felméréséről. [4]

KONTEXTUS

—A 19. század közepéig vezetett plébániakönyv megjegyzi, hogy a Mystków plébániát már 1474-ben megalapították. A jelenlegi templom 1902-es felépítésének kezdeményezője Jan Jarzębowski atya volt, aki az építkezést is irányította és a híveket mozgósította a templom építésére.

Kováts Edgár (1849–1912) építész, festő és író volt. Kováts Anton magyar politikus és közigazdász fiaként született. A lvivi és bécsi műszaki főiskolákra, a bécsi akadémiára és a zürichi műegyetemre járt, ahol 1872-ben építész oklevelet kapott. 1872–88 között Gottfried Semper és Carl von Hasenauer segédjeként dolgozott a bécsi udvari múzeumok, a Burgtheater és a Schönbrunn melletti lainzi (Mária Valéria-) kastély építésénél, valamint 1889–94-ben Ferdinand Kirschner asszisztenseként a Hofburgnak a Michaelerplatzig való meghosszabbításán. Kováts a Bécsi Művészklub tagjaként épületfotókat, virágdarabokat és zsánerképeket állított ki. 1877–95 között az Első Osztrák Építészeti Iskola tanára Bécsben, 1895 és 1900 között ugyanilyen beosztásban (1897–1900 között igazgatóként) a galíciai zakopanei faipari technikumban, 1900-tól az építészet professzora a Lvivi Politechnikán (Lembergi Műszaki Főiskolán). Kováts a későbbi években különösen fontos szerepet kapott

04

Galiciában az építészet és a kézművésesség fejlődésében. Ő tervezte többek között a zólkiewi görögkatolikus kolostort és plébániatemplomot, a chyrowi jezsuita diákokotthon bővítmenyét, valamint a lvivi (lebergi) bazilita kolostortemplomot [5][6]. Amikor megbízást kapott a mystkowi templom megtervezésére, Kováts már kitűnő és elismert alkotó volt, miután tervezőként 1900-ban megkapta a Párizsi Világkiállítás aranyérmét, valamint oktatóként a Lembergi Műszaki Főiskola rektora lett.

—Az 1905–1910 között öt évig tartó építkezést több község sok névtelen lakosának összefogása tette lehetővé, akik vállalták a közfeladatot a közösségük számára. A lakosok egy csoportját azzal bízták meg, hogy egy magánkézben lévő helyi kőbányában termelje ki a követ, nagy tömbökre vágva. Egy másik csoport kilenc kilométerre, az építkezésig szállította azokat. A templom előtt a tömböket precízen kivágták és a templom falaihoz méretre igazították. Az építkezéshez használt téglá durva volt, kézzel vetett. Egy harmadik csoport készítette ezt az építkezésen, a plébánia földjéből származó, helyi agyag felhasználásával. [4] A helyi anyagok használatának nyilvánvaló előnye volt, hogy az anyagokat rövid távolságra szállították. Ma ezt az ökológiai lábnyom csökkentésének neveznénk. Volt néhány, kevésbé

kézzelfogható előnye is, mint például a helyi építési stílus alakítása, a helyi közösség megerősítése és a felhasználók közvetlen kapcsolata döntéseik hatásaival. [7]

A HELYSZÍNI KUTATÁSOK EREDMÉNYEI

—A templom homlokzatait a kőalaptól kezdődően durva szerkezetű kőtömbök és téglá váltakozó csikjai díszítik. Tetejükét körben művészi, dekoratív téglá- és kőpárkány díszíti. A sarkokat sima kőfelületek emelik ki. A templom hajójának falaiban nagy Diocletianus-ablakok*, valamint vízszintesen álló félköríves záródású ablaknyílások találhatók. A torony felső emeletén nagy, félkör záródású ablaknyílások vannak, zsalukkal. A keleti homlokzati főbejárat kőportálját sima felületű pilaszterek szegélyezik tört oromfallal, felül kerek ablakkal. A kapuzat egy téglalap alakú nyílás, kétszárnyú faajtóval, domborművekkel (Szent Péter és Pál ábrázolásaival és bibliai jelenetekkel) díszítve. Tizennégy fülkében eredetileg kőszobrokat helyeztek el. A főhomlokzati-ban Mária és Krisztus szobrait helyezték el, a másik négy pedig in situ fennmaradt szobor: a nyugati kereszthajókar déli domborzatában Szent Péter és Pál, a keleti kereszthajó déli oldalán fent Szent János és Szent András. Ez a fajta kialakítás megtalálható

04

05

05

- 04 Légi fotó keletről
- 05 A bejárat homlokzat felmérési terve

a kereszthajó oromzatán (északi és déli homlokzaton), valamint a nyugati oldal vakmélyedésében is. A homlokzat oromzatát és a kereszthajó karjait voluták keretezték és tagolt ívek koronázzák. Az oromzatot tengelyesen szimmetrikus kompozíció tölti ki: három félköríves nyílás: egy ablaknyílás zsaluval és szimmetrikusan elhelyezett sekély fülkékkel, mindkét oldalán szobrokkal, felette pedig görög kereszt formájú téglá- és kődísz. Az ablaknyílásokat a homlokzatok alsó részein vízszintesen elhelyezett lapos rudakból készült acélrácsok és dekoratív, liliomos végződésű függőleges rudak védik.

—Stefan Matejko festő és üvegfestő tervezte 1907-ben az ólomüveg ablakokat a S. G. Żeleński krakói ólomüvegműhelyében.

KÖVETKEZTETÉSEK

—A templom épülete neobarokként jellemezhető – a historizáló homlokzati díszítés formailag a kora római barokkra utal, például a Diocletianus „therma” ablakok. Ezzel szemben a homlokzat és a keresztoromzat megoldása a XVIII. századi barokk lvivi (lebergi) Szent Antal-templomra utal. [3] A barokk épületek restaurálásán (pl. Bécsben) végzett sokéves munka és a barokk művészet iránti különleges szeretete minden bizonnyal befolyásolta a formák kiválasztását a történelmi stílus repertoárjából. [2][3] Történelmi stílusa ellenére az épület Kováts egyedi alkotásának stílusjegyeit mutatja. Követik az elméleti kiáltványában „a modern építészet alapelveiként” [8] közölt téziseket – a vízszintes vonalak és kontúrok dekoratív hangsúlyozását, valamint a homlokzaton a valóságúhően megjelenített konstrukciót és az anyagok kifejező hangsúlyozását, ahelyett, hogy a vakolat alá rejtene. Az eltelt több mint 100 év ellenére a homlokzatok jelentős helyreállítási munkák nélkül is meglehetősen jó állapotban vannak. [4] Lenyűgöző a korabeli mesterek tudása, különösen, ha hozzátesszük, hogy nagyrészt a helyi falusiak építették a templomot.

IRODALOM / REFERENCES

- [1] Groat, L - Wanga, D: *Architectural Research Methods*, Hoboken, 2002.
- [2] Borowik, A: *Dzieje, architektura oraz twórcy Zakładu OO. Jezuitów w Chyrowie. Twórczość Antoniego Łuszczkiewicza oraz Edgara Kovátsa na tle epoki*, Katowice 2012.
- [3] Szybisty, T: „Wokół baroku. Kilka uwag o działalności Edgara Kovátsa (1849–1912) na polu architektury”, in: Brzezina K - Wolanska J (eds), *Barok i barokizacja, Materiały sesji oddziału Krakowskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Kraków 3–4 XII 2004*, Kraków 2007.
- [4] Suchoń, F: „The Hidden Treasure”, *Czasopismo Techniczne Tech Trans*, Vol 115 (2018), No 12, pp 33–42. DOI: <10.4467/2353737XCT.18.177.9665> [utolsó belépés: 2022–09–20].
- [5] Łoza, S: *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, Warszawa 1931, p 171.
- [6] Vollmer, H (ed): *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Knip-Krüger, Leipzig 1927.
- [7] Fernandes Gasques, A C - Passos Okawa, C M. et al: „Impactos Ambientais dos Materiais da Construção Civil: Breve Revisão Teórica [Environmental Impacts of Construction Materials: A Brief Theoretical Review]”, *Revista Tecnológica Maringá*, Vol 23 (2015), No 1, pp 13–24. DOI: <10.4025/revtecnol.v23i1.23375> [utolsó belépés: 2022–09–20].
- [8] Kováts, E: „O zasadach architektury nowoczesnej”, *Architekt*, No 4 (1902), pp 41–46.

* Diocletianus-ablak vagy Therma-ablak: háromszögű, íves záródású ablak